

СУЧАСНИЙ СТАН НАУКОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗКРИТТЯ ТА РОЗСЛІДУВАННЯ НЕРОЗКРИТИХ ЗЛОЧИНІВ МИНУЛИХ РОКІВ

Стародубов С. В.

У статті проаналізовано наявні дисертаційні дослідження, присвячені проблематиці розкриття та розслідування злочинів минулих років. Крім того, проведено аналіз навчально-методичних матеріалів, присвячених вивченню цієї проблематики. На основі проведеного аналізу виокремлено основні здобутки науковців та систематизовано їх позиції щодо ключових проблем розслідування таких злочинів. Виокремлено перелік проблем, які потребують вирішення для формування завершеної криміналістичної методики розкриття таких злочинів.

Ключові слова: розкриття злочинів, розслідування, злочини минулих років, криміналістична методика розслідування.

В статье проанализированы имеющиеся диссертационные исследования, посвященные проблематике раскрытия и расследования преступлений прошлых лет. Кроме того, проведен анализ учебно-методических материалов, посвященных изучению этой проблематики. На основе проведенного анализа выделены основные достижения ученых и систематизированы их позиции по ключевым проблемам расследования таких преступлений. Выделен перечень проблем, требующих решения для формирования завершенной криминалистической методики раскрытия таких преступлений.

Ключевые слова: раскрытие преступлений, расследование, преступления прошлых лет, криминалистическая методика расследования.

The article analyzes existing dissertation researches devoted to problems of disclosure and investigation of crimes of past years. In addition, an analysis of educational methodological materials devoted to the study of this problem has been conducted. On the basis of the conducted analysis, the main achievements of scientists are outlined and their positions on the key issues of investigation of such crimes are systematized. The list of problems that need to be resolved for the formation of a complete forensic methodology for the disclosure of such crimes is set out.

Key words: crime detection, investigation, crimes of past years, forensic investigation technique.

Актуальність наукового аналізу. Оптимізація розслідування окремих кримінальних правопорушень вимагає постійного оновлення наявних методичних напрацювань та приведення їх у відповідність до сучасних досягнень науки, законодавчих новел та передової практики роботи оперативних та слідчих підрозділів. Не є виключенням і методика розкриття та розслідування злочинів минулих років, яка потребує суттєвого оновлення у зв'язку зі змінами кримінального процесуального законодавства, структурно-функціональною перебудовою підрозділів НПУ України тощо. Проте перед початком власного наукового пошуку, вироблення відповідної моделі вирішення конкретного наукового завдання кожному досліднику необхідно звернутись до аналізу наукових положень та розробок, які отримані іншими вченими та можуть використовуватись як теоретична основа для власного наукового пошуку та отримання науково-обґрунтованих висновків та пропозицій.

Варто зауважити, що незважаючи на питому вагу нерозкритих кримінальних проваджень та наявність значної кількості труднощів у працівників слідчих підрозділів із розслідуванням таких злочинів, вказана проблематика не привертала значної уваги науковців, і навіть більше, протягом тривалого часу вказана проблема аналізувалась на рівні керівництв для слідчих та розділів підручників із криміналістики щодо положень методики розслідування окремих категорій злочинів. Саме тому з метою розроблення позазавдової методики розкриття та розслідування таких злочинів існує необхідність системного аналізу наукових напрацювань щодо цієї проблематики та виокремлення комплексів проблем, які залишились невирішеними, що і зумовлює актуальність представленої статті.

Метою статті є систематизація наукового доробку вітчизняних та зарубіжних науковців щодо формування методики розкриття та розслідування злочинів минулих років, а також виокремлення спектру наукових проблем, які недостатньо висвітлені чи взагалі нерозроблені у науковій літературі.

Викладення основного матеріалу. Необхідно зауважити, що вказана проблематика досліджувалась і на рівні дисертаційних робіт. Насамперед необхідно звернути увагу на дисертаційне дослідження І. Ю. Кулєвої на тему «Правове регулювання та криміналістичне забезпечення розслідування нерозкритих злочинів минулих років»[1]. У цьому дисертаційному дослідженні автором встановлено наступне: фактори, які негативно впливають на розслідування нерозкритих злочинів минулих років, і фактори, що утворюють систему; визначено поняття «нерозкриті злочини минулих років»; уточнено понятійно-категоріальний апарат щодо розслідування таких кримінальних проваджень; розглянуто систему основних заходів щодо встановлення особи, яка вчинила злочин, та визначено їх ефективність; визначено види пошукових та розшукових заходів за такими провадженнями; визначено сутність криміналістичного забезпечення розслідування нерозкритих злочинів минулих років; встановлено типові слідчі ситуації здійснення розслідування після поновлення кримінального провадження; розроблено алгоритм дій слідчого у вказаних ситуаціях; виокремлено форми взаємодії та окреслено тактичні особливості проведення слідчих дій.

Також необхідно виокремити дисертацію Н.М. Самілева «Розслідування нерозкритих злочинів минулих років (за матеріалами Республіки Таджикистан і Російської Федерації)»[2]. У вказаному дослідженні надано криміналістичну характеристику нерозкритих злочинів минулих років; охарактеризовано основні умови діяльності слідчого під час розслідування таких злочинів; окреслено основні способи вчинення таких злочинів; запропоновано методику аналізу ма-

теріалів кримінальних проваджень за призупиненими справами; визначено особливості планування розслідування за справами такої категорії; виокремлено типові форми та методи протидії розслідуванню злочинів минулих років. Принагідно відзначимо, що архітектоніка вказаного дисертаційного дослідження та окремі його положення є доволі дискусійними, зокрема невиправданим видається поглиблений аналіз криміналістичної характеристики та способів вчинення таких злочинів, оскільки мова йде про великий масив кримінальних проваджень, які розпочато за різними статтями КК України, що характеризуються різним інформаційним наповненням та результатами розслідування до моменту призупинення досудового розслідування (наприклад: а) у межах кримінального провадження пред'явлено підозру конкретній особі; б) кримінальне провадження розпочато за фактом вчинення злочину тощо). Проте варто відзначити позитивні та унікальні напрацювання вченого, зокрема щодо методики аналізу матеріалів призупинених кримінальних проваджень, які будуть обов'язково використані у наших подальших дослідженнях як підґрунтя для формування моделі аналітичного опрацювання даних щодо кримінально-релевантної події, яка вчинена невстановленою особою і залишилась нерозкритою.

Вважаємо за потрібне відзначити також дисертацію О.В. Морозова «Використання експертно-криміналістичних обліків у розслідуванні злочинів минулих років»[3]. У цьому дисертаційному дослідженні науковцем визначено проблеми окремої теорії криміналістичної реєстрації; вивчено сучасний стан і зміст системи експертно-криміналістичних обліків; виявлено та систематизовано проблеми щодо використання експертно-криміналістичних обліків у розслідуванні злочинів минулих років; запропоновано конкретні зміни до законодавства щодо оптимізації інформаційного забезпечення розслідування злочинів минулих років; визначено типову слідчу ситуацію щодо таких злочинів, типові версії щодо кримінально-релевантної події та особи злочинця; розроблено адаптований до типової слідчої ситуації алгоритм дій слідчого.

Також особливу увагу необхідно звернути на дисертацію вітчизняного дослідника О.В. Лускатова «Розслідування нерозкритих злочинів минулих років»[4]. У вказаній дисертації вченим вирішено відповідну систему завдань, які своєю чергою розв'язали окрему наукову проблему, зокрема: визначено поняття «нерозкриті злочини минулих років»; розроблено методичні рекомендації щодо аналізу результатів та матеріалів кримінальних проваджень, які належать до нерозкритих злочинів минулих років; досліджено та систематизовано фактори, які впливають на розкриття злочинів минулих років; визначено типові слідчі ситуації, які виникають на різних етапах розслідування; запропоновано методичні рекомендації щодо особливостей планування непроцесуальних заходів та слідчих дій.

Вказана проблематика досліджувалась вченими і у контексті розслідування окремих категорій злочинів, минулих років, зокрема дослідники акцентували свою увагу на особливостях розслідування тяжких та особливо тяжких злочинів минулих років загальнокримінальної спрямованості. У цьому контексті

необхідно відзначити дисертацію Є.М. Войтовича на тему «Теоретичні і практичні питання методики розслідування вбивств минулих років»[5], у якій вченим вирішені такі конкретні завдання: формування методики розслідування вбивств як окремої криміналістичної методики; формування криміналістичної характеристики вбивств минулих років; визначення системи обставин, які підлягають встановленню під час розслідування вбивств минулих років; з'ясування особливостей організації і планування розслідування; формування системи тактичних прийомів проведення допитів та інших слідчих дій; визначення основних форм та тактичних прийомів використання спеціальних знань під час розслідування, зокрема системи та специфіки призначення судових експертиз; визначення основних форм та методів взаємодії слідчого з іншими підрозділами; виокремлено особливості оцінки та використання оперативно-розшукової інформації під час розкриття таких злочинів.

Аналогічний предмет проаналізовано й у дисертаційному дослідженні В.Ю. Нізамова на тему «Питання теорії та практики розслідування та розкриття вбивств минулих років»[6]. Вивчаючи вказаний предмет дослідження, автор розробив криміналістичну характеристику вбивств минулих років; виокремив систему слідчих дій як інструмента розкриття та розслідування злочинів минулих років; окреслив основні форми взаємодії слідчих та працівників оперативних підрозділів під час розкриття вбивств минулих років; детально проаналізував психологічні особливості взаємодії, у тому числі й ті, які виникають під час процесуальної та непроцесуальної взаємодії; охарактеризував особливості огляду місця події під час розкриття вбивств минулих років, а також дослідження трупа; визначив особливості проведення впізнання та окремі проблемні питання тактики допиту осіб.

Необхідно зауважити, що у контексті висвітлення предмета нашого дослідження вказані наукові праці можуть бути використані для обґрунтування окремих власних наукових позицій та вирішення визначених завдань. Зокрема, суттєвий науковий інтерес становлять напрацювання авторів щодо тактичних особливостей проведення окремих слідчих дій, хоча й необхідно відзначити, що більшість науковців під час аналізу тактичних особливостей не враховують наступні чинники: а) слідчі дії проводяться повторно; б) слідчі дії, зокрема ті, які спрямовані на отримання та фіксацію ідеальних слідів кримінально-релевантної події, проводяться через значний проміжок часу відносно до часу вчинення злочину та / або першого допиту особи; в) специфічна мета слідчої дії, яка спрямована на уточнення інформації, перевірку нової інформації. Важливе значення мають також положення вказаних дисертацій і щодо визначення типових слідчих ситуацій, які складаються на момент призупинення кримінального провадження, а також системи завдань, які підлягають розв'язанню.

Отже, необхідно наголосити, що вказана проблематика, через те, що вона має вагомий прикладний значення для забезпечення роботи оперативних та слідчих підрозділів органів внутрішніх справ, аналізувалась значною кількістю вчених на рівні навчальних посібників, підрозділів у підручниках з криміналістики та інших джерелах. Незважаючи на те, що

вказані праці за своїм функціональним спрямуванням є навчально-методичними, описані у них методики та підходи щодо розкриття та розслідування злочинів минулих років мають вагоме значення у дослідженні предмету нашої роботи та отриманні об'єктивних науково обґрунтованих висновків.

Так, витоки окреслення досліджуваної проблематики навчально-методичних виданнях сягають у радянські часи, де вказана проблематика ґрунтовно опрацьовувалась у контексті формування навчально-методичних матеріалів для курсантів та слухачів вищих навчальних закладів системи МВС. Розпочинаючи аналіз, необхідно відзначити навчальний посібник Г.Є. Фірсова «Розкриття злочинів минулих років. Питання організації, методики і тактики» [7]. У вказаній праці автором проаналізовано кримінологічну характеристику вбивств минулих років; основні причини несвоєчасного розкриття вбивств; організацію діяльності підрозділів карного розшуку щодо розкриття вбивств минулих років; тактичні особливості виявлення осіб, які становлять оперативний інтерес, у зв'язку з розкриттям вбивств минулих років; особливості документування злочинних дій осіб, які становлять оперативний інтерес щодо нерозкритих вбивств; зміст і форми координації взаємодії між слідчим прокуратури і працівником карного розшуку; окремі аспекти координації взаємодії між службами і органами внутрішніх справ та населенням під час розкриття вбивств категорії минулих років.

Далі необхідно відзначити навчально-практичний посібник «Організаційно-тактичні особливості розкриття вбивств минулих років» [8], який в основному присвячено таким питанням: організації роботи з розкриття вбивств минулих років; тактичними особливостями проведення оперативно-розшукових заходів по цій категорії справ. У іншій навчально-практичній роботі на тему «Організаційні основи діяльності органів внутрішніх справ щодо розкриття злочинів минулих років» [9] автори приділили увагу таким питанням, як кримінально-правова і оперативно-тактична характеристика нерозкритих злочинів минулих років; вплив стану розкриття злочинів минулих років на оперативну обстановку; основи структурно-функціональної будови слідчо-оперативних груп щодо розкриття злочинів минулих років; методика аналізу оперативно-розшукової інформації по кожній нерозкритій справі; удосконалення інформаційної бази і планування роботи оперативних підрозділів під час розкриття злочинів минулих років.

Крім наведених робіт, особливої уваги заслуговує навчальний посібник Л.Н. Гаврилова, В.В. Дєдюхіна та В.Д. Пахомова «Розкриття злочинів минулих років оперативними апаратами ІТТ» [10], у якому окреслено наступне: основні причини несвоєчасного розкриття злочинів оперативними підрозділами виправно-трудоустанов; організація діяльності оперативних підрозділів виправно-трудоустанов щодо розкриття вбивств минулих років; тактика проведення агентурно-оперативної роботи щодо виявлення осіб, які становлять оперативний інтерес у зв'язку із вчиненням ними злочинів, які залишилися нерозкритими. Необхідно наголосити на особливій теоретичній цінності вказаної роботи у контексті висвітлення предмета нашої статті, оскільки, як свідчить опрацювання нами матеріалів кримі-

нальних проваджень, значна частина злочинів минулих років розкривається саме за результатами роботи оперативних підрозділів у місцях позбавлення волі, зокрема й шляхом отримання агентурної інформації чи доказів-поведінки серед засуджених. Водночас, зважаючи на час виконання цієї роботи, а також кардинальну трансформацію ідеології виконання кримінальних покарань, структурної характеристики місць позбавлення волі, нами будуть використані лише окремі положення щодо тактики придбання негласного апарату у місцях позбавлення волі та загальні принципи організації функціонування агентурних мереж щодо розкриття злочинів минулих років.

Аналіз наведених дисертаційних досліджень та інших наукових праць свідчить про те, що вченими зроблено значні кроки у формуванні методики розслідування нерозкритих злочинів минулих років. Водночас, на нашу думку, вказана методика не може вважатись сформованою, оскільки ряд важливих прикладних проблем залишається фактично невисвітленими. Так, необхідно звернути увагу на те, що більшість дослідників пропонували криміналістичну характеристику вказаних злочинів, тоді як питання криміналістичної класифікації злочинів цієї категорії залишилися поза увагою вчених. Крім того, як відзначалось вище, значна кількість злочинів минулих років розкривається за інформацією отриманою від органів та установ виконання кримінальних покарань, але у наукових джерелах проблематика щодо організації функціонування негласних працівників у місцях позбавлення волі, спрямованих на отримання інформації щодо злочинів минулих років, фактично не досліджена. Навіть більше, замало, на нашу думку, приділено уваги питанням організації взаємодії оперативних підрозділів установ виконання покарань із слідчими та оперативними підрозділами НП України у частині розкриття злочинів минулих років.

Зважаючи на те, що усі наявні вітчизняні дослідження виконано в умовах чинності КПК України 1960 року, невисвітленими залишаються можливості використання інноваційних засобів розслідування таких злочинів, зокрема використання негласних слідчих розшукових дій.

Висновки. Підсумовуючи, можна відзначити, що сьогодні вченими розроблено теоретичну основу для формування завершеної позазавидової методики розслідування нерозкритих злочинів минулих років, а наявні наукові положення потребують доповнення та систематизації.

Література

1. Кулєєва І.Ю. Правовое регулирование и криминалистическое обеспечение расследования нераскрытых преступлений прошлых лет: дисс... канд. юрид. наук. 12.00.09. Омск, 2010. 231 с.
2. Самилев Н.М. Расследование нераскрытых преступлений прошлых лет (по материалам Республики Таджикистан и Российской Федерации): дисс... канд. юрид. наук. 12.00.12. М., 2016. 221 с.
3. Морозов А.В. Использование экспертно-криминалистических учетов в расследовании преступлений прошлых лет: автореф. дис... канд. юрид. наук. М., 2016. 26 с.
4. Лускатов О.В. Розслідування нерозкритих злочинів минулих років: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.09. Харків, 2006. 20 с.

5. Войтович Е.М. Теоретические и практические вопросы методики расследования убийств прошлых лет: дис... канд. юрид. наук. 12.00.09. Запорожье. 2005. 249 с.

6. Низамов В.Ю. Вопросы теории и практики расследования и раскрытия убийств прошлых лет: дис...канд. юрид. наук.: 12.00.09., Иркутск, 2005. 217 с.

7. Фирсов Г.Е. Раскрытие преступлений прошлых лет. Вопросы организации, методики и тактики: учебно-практическое пособие. К.: НИИРИО КВШ МВД СССР, 1976. 100 с.

8. Коханов В.А. Организационно-тактические особенности раскрытия убийств прошлых лет: учебно-практическое пособие. М.: ВНИИ МВД СССР, 1980. 44 с.

9. Гнеушев А.Г. Организационные основы деятельности органов внутренних дел по раскрытию преступлений прошлых лет: учебное пособие / А.Г. Гнеушев. Омск.: ОВШМ МВД СССР, 1985. 94 с.

10. Гаврилов Л.Н. Раскрытие преступлений прошлых лет оперативными аппаратами ИТУ: учебное пособие. Л.Н. Гаврилов, В.В. Дедюхин, В.Д. Пахомов. М.: ВНИИ МВД СССР, 1989. 56 с.

*Стародубов С. В.,
здобувач кафедри криміналістики
Національного університету
«Одеська юридична академія»*